

ONYEDİNCİ BÖLÜM

Bolu'da Sağlık Turizmi

Dr. Öğr. Üyesi Hakan TUNA
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
hakantuna@ibu.edu.tr

BÖLÜMÜN AMAÇLARI

1. Sağlık turizminin gelişimi ve genel bilgiler sunma,
2. Dünyada ve Türkiye'de gerçekleştirilen sağlık turizminin gerçekleştirildiği yerler hakkında bilgiler sunma,
3. Bolu'da gerçekleştirilen sağlık turizmi hakkında bilgiler sunmaktır.

GİRİŞ

Son yıllarda hem teknolojinin gelişmesi hem insanların daha çok bilinçlenmesi hem de turistlerin kitle turizminden ziyade alternatif turizme yönelmesi neticesinde turizm faaliyetlerinde farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun yanında insanların doğa ile iç içe kalma, sağlıklı olma ve spor yapma ve özellikle yeşil doğa içerisinde sakin bir tatil yaşama isteği de turistlerin tercihlerini etkileyen nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son yıllarda insanları turizme yönelten sebeplerden birisi sağlıktır. Turistler sağlıklı bir şekilde yaşamak isterken, aynı zamanda tatil ihtiyaçlarını da karşılamak isteyebilmektedirler. Bu doğrultuda bazen kaybolan sağlıklarını tekrar kazanmak için, bazen de sağlıklarını korumak amacıyla seyahatler başlamıştır. Sağlık kelimesi "bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet" anlamına gelmektedir (TDK, 2020). Sağlık kelimesine olumsuz anlam yüklendiğinde ise "hastalıklı olmama" durumu ortaya çıkmaktadır (İçöz, 2009: 2260 aktaran; Tuna, 2020: 7). Bu doğrultuda sağlık turizmi, sağlık durumu kötü olan ya da sağlığını korumak isteyen turistler için alternatif bir turizm çeşidi olmaktadır.

Bolu ili sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları ile turizm açısından önemli bir turistik bölgedir. Hem sahip olduğu kaplıcalar ile sağlık turizminde hem de doğal güzellikler, temiz havası ve yemyeşil doğası ile ülkemizde önemli bir doğa turizmi alanıdır. Büyükşehirlere coğrafi yakınlığı ve ulaşım kolaylığı ile özellikle yerli turistlerin ilgi duyduğu bir yerdir. Bu kitap bölümünde sağlık turizminin kavramsal çerçevesi hakkında bilgiler verilecektir. Ayrıca belirtilen sağlık turizminin dünyada ve Türkiye'deki durumları hakkında bilgi verildikten sonra Bolu ilinin sağlık turizmi potansiyeline ve nerelerde yapılabileceğine ilişkin bilgilere yer verilecektir.

17.1. SAĞLIK TURİZMİ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sağlık turizmi kişilerin sağlıklarını koruyucu, tedavi ve rehabilite edici hem de sağlıklarını geliştirici hizmetleri almak için yaşadıkları ülkeden farklı bir ülkeye yaptıkları turizm amaçlı seyahatlerdir (Tontuş, <http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf>). Korkmaz Özcan ve Aydın (2015; 69) sağlık turizmini, “*bir kişinin sağlığına kavuşması ya da sağlığını koruması için yaşadığı ülkeden başka bir ülkeye ya da aynı ülke sınırları içerisinde kalarak başka bir bölgeye gitmesi ve belli bir süre o ülkenin/bölgenin sağlık hizmetlerinden faydalanması*” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca dünyanın çoğu ülkesinde ve Türkiye’de de gelişim gösteren önemli bir konu olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında kamu politikalarının oluşumuna etki ettiği ve sosyo-kültürel açıdan da önemli etki gösterdiği belirtilmektedir.

Sağlık turizminin kapsamını belirten çok sayıda tanımlamaya rastlanmaktadır. Bazı tanımlarda sağlık turizminin doğal yollarla tedavi yöntemlerini kapsadığı görülmektedir. Bu noktada sağlık turizmi “*sağlığı koruma, iyileşme amacıyla belirli bir süre için yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kişinin psikolojik ve bedensel rahatsızlıklarına şifa bulmayı amaçladığı ve bu doğrultuda kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşıladığı bir turizm hareketliği*” şeklinde tanımlanabilir (Zengingönül vd., 2012: 4). Bazı tanımlarda da medikal amaçlarla seyahatlerin bu kapsamda değerlendirildiği söylenebilir. Bu kapsamda da sağlık turizmi “*genel olarak cerrahi veya özel uzmanlık gerektiren diğer tıbbi müdahaleleri içeren uygulamalara ihtiyaç gösteren hastalara maliyet etkin özel tıbbi bakım verilmesi maksadıyla yapılan turizm çeşidi*” şeklindedir (Barca vd., 2013: 66). Sağlık turizmi genel bir tanımlama ile insanların yaşadığı yerden farklı bir yere bu amaçla turizm faaliyetlerine katılmasıyla ortaya çıkan turizm türüdür (Güzel Şahin ve Tuzlukaya, 2017: 47).

İnsanları sağlık turizmine yönelten çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bunlar; tedavi ile beraber tatil yapma amacı, kendi ülkelerinde sunulan sağlık hizmetlerinin maliyetli olması, daha kaliteli sağlık hizmeti satın alma düşüncesi, ülke-lerinde tedavi imkanlarının sınırlı olması, tedavi için uzun bekleme süreleri, yaşadığı bölgenin tatil imkanları açısından yetersiz olması, kronik sağlık sorunu olan hastaların, engellilerin ve yaşlıların farklı bir ortama gitme ve gittikleri yerde tedavi olma istekleri, tedavilerinin yaşadıkları ülkede bilinmesini istemeyen insanların diğer ülkeler gitmesi ve ulaşım imkanlarının kolaylaşması gibi nedenlerdir (Tuna, 2020: 10).

Sağlık turizmi tanımlarda da belirtildiği gibi önemli potansiyele sahip bir turizm çeşididir. Sağlık turizmin bu denli potansiyele sahip olmasındaki en önemli etkenlerden birisi sunulan hizmet çeşitliliğidir. Sağlık Bakanlığı, sağlık turizminde sunulan hizmetler şu başlıklar altında toplamaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020; SATURK, 2020):

Yaşlı bakım hizmetleri: herhangi bir şikayeti olmayan ileri yaş bireylerin geçici süreli bir başka ülkeye bakım amaçlı seyahatlerinde verilen hizmetler.

Sağlığı geliştirmeye yönelik hizmetler: Alternatif tamamlayıcı, SPA, Wellness, termal kaynaklı sağlık, bitkisel tedavi, masaj gibi hizmetler.

Rehabilitasyon Hizmetleri: Diyaliz, bağımlılıkla mücadele programları.

Tedaviye yönelik hizmetler: Medikal turizm (estetik, ameliyat, kalp ameliyatı, göz ameliyatı, diş tedavisi vb.)

Sağlık turizminin özelliklerini de şu şekilde sıralamak mümkündür (Korkmaz Özcan ve Aydın, 2015: 75-76):

- Ülkeler arasında sosyal ve kültürel etkileşimi artırması,
- Milli gelire önemli oranda katkı sağlaması,
- Sağlık turizmi kapsamında hizmet veren hastanelerin uluslararası standartlara uygun hizmet vermesine imkan vermesi,
- Teknik donanım ve iş gücü gerektiren bir yapıda olması,
- Kalite standartlarını artırması,
- Yabancı dil bilen personel bulundurmasını ve bu sayede nitelikli iş gücüne olanak sağlaması,
- Turizm faaliyetlerini 12 ay boyunca yapılabilmesidir.

Sağlık turizmine ait tarihsel bilgiler tarih öncesi döneme kadar gidebilir. Tarih öncesi dönemde komşu kabilelerde yaşayan insanlar, hastalıklarına çare bulmak maksadıyla diğer kabilelere gitmeleri ve o kabilenin büyücü hekimden yardım istedikleri dönem sağlık turizminin başlangıcı olarak söylenebilir (SATURK, 2020). Ayrıca kaplıcaların eski tarihlerden bu yana, insanların şifa amacıyla kullanıldığı bir yer olduğu yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur.

Antik çağlara ait arkeolojik kazılarda elde edilen bulgularda çoğu medeniyetin kaplıcaları ve kutsal banyoları şifa amacıyla kullandıkları görülmektedir. Sümerler M.Ö. 4000 yıllarında sıcak kaynakların etrafına sağlık tesisleri inşa ettikleri yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır. Ayrıca M.Ö. 2000'li yıllarda da İsviçre'de St. Moritz şehrinin çevresinde, insanlar kaplıca sularını hem banyo hem de içme olarak kullandıklarına yönelik bulgular da bulunmaktadır (SATURK, 2020). Ayrıca Eski Yunan imparatorluğunda tedaviye ihtiyaç duyan insanların termal tedavi almak için Akdeniz ülkelerine gittikleri de görülmektedir (Korkmaz Özcan ve Aydın, 2015: 70). Yine aynı sürelerde Hindistan'da yoga ve ayurvedik tıbbı daha çok uygulanmaya başlanmış ve hastalıklarına çare arayan kişiler Hindistan'a tedavi maksadıyla gitmişlerdir (SATURK, 2020). Bunun yanında Romalılar da ordusundaki yaralı ve hasta askerlerin daha hızlı tedavi edilmesini sağlamak için çok sayıda kaplıca ve termal tesisler inşa etmişlerdir (Yirik, 2015: 8).

Sağlık turizminin geliştiği dönem 14. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar olan Rönesans dönemidir. Bu dönemde Avrupa'daki kötü sağlık koşulları, şifalı kaplıcalar, mineral kaynaklar ve deniz kıyısı, zenginlerin sağlık amaçlı ilgisini uyandırdı (Cook, 2008: 4). 1326 yılında demir zengini termal kaynakların bölgede keşfedilmesinin ardından, günümüzde Fransa'daki Sular Kasabası olarak bilinen köy, bütün Avrupa'nın en meşhur ve en önemli sağlık merkezi olmaya başlamıştır. Kökünü Romalıların "Salude Par Aqua" ya da "Salus per Aquam" yani "sudan gelen sağlık" deyişinden alan "SPA" kelimesi ilk kez Fransanın Sular Kasabası olarak bilinen köy için kullanılmaya başlamıştır. Özellikle 14. yüzyılda buradaki sıcak su kaynaklarının keşfedilmesiyle birlikte, Avrupa'daki en önemli sağlık merkezlerinden biri konumuna gelmiştir (Özdemir ve Konak, 2015: 79).

18. ve 19. yüzyılda termal odaklı hareketliliğin sonucu olarak kaplıca kasabaları ortaya çıkmış ve termal turizm bu doğrultuda gelişme göstermiştir. Özellikle bu dönemde Uzakdoğu ve Hindistan en önemli sağlık destinasyonu olarak tanımlanmış ve bu ülkelere sağlık amaçlı seyahatler artmıştır.

1900'lerden itibaren ise ABD ve Avrupa artık sağlık açısından önemli merkezleri haline gelmeye başlamıştır. Fakat bu dönemde de sağlık hizmetleri zengin insanlar tarafından daha çok kullanılmakta olmaya devam etmiştir. 1960 yılından itibaren Hindistan önemli bir destinasyon olmuştur. İngiliz ve Amerikan halkının üst tabakası arasında yaygınlaşan hippie hareketi, daha sonra ki süreçte yoga ve ayurvedik tedavi olarak sağlık turizmi açısından önemini gittikçe arttırmıştır (Özdemir ve Konak, 2015: 79).

20. yüzyılda ise sağlık turizmi bir sektör olarak ön plana çıkmış ve bu noktada da Hindistan sektör için öncü bir ülke durumuna yükselmiştir (Kördeve, 2016: 54). Burada Hindistanın sağlık turizmi açısından yükselmesinde farklı nedenler bulunmaktadır. Bunlardan birisi tabiki Hindistan'ın çeşitli tedavilere ev sahipliği yapmasıdır. Bunun yanında, özellikle Amerika ve Avrupa ülkelerinde tedavi maliyetlerinin yüksek olması nedeniyledir. Teknoloji geliştikçe ve modern tıpta ilerlemeler oldukça maliyetlerde yükselmektedir. Örneğin ABD'de hastalar 1990'lı yıllarda dış tedavisi için farklı ülkelerde tedavi alma tercihini kullanmışlardır. Özellikle Uzak Doğu ülkeleri en fazla tercih edilen ülkeler arasında yerini almaktadır. 1997 yılında yaşanan Asya ekonomik krizi ve paraların değerini kaybetmesi neticesinde Asya ülkeleri çıkış yolu olarak turizmi değerlendirmeye başlamışlar ve bu konuda ciddi reklam kampanyalarına başlamışlardır. Yapılan tanıtım ve reklam faaliyetleri hızlı şekilde sonuç vermiş ve sağlık turizmi, Uzak Doğu ülkeleri için önemli bir kurtarıcı olmuştur. Örneğin Tayland, plastik cerrahide çoğu sınırötesi insanlar tarafından tercih edilen bir ülke konumuna yükselmiştir. Ayrıca ülkelerdeki hükümetler, hastaneleri yönlendirerek JCI akreditasyonlarını hızlı şekilde yapmalarını sağlamıştır (SATURK, 2020).

17.2. SAĞLIK TURİZMİNİN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Sağlık turizmi alanında rekabet her geçen gün daha da artmaktadır. Günümüzde hem medikal turizm hem de termal turizm açısından önemli merkezler ön plana çıkmakta ve daha yenileri de eklenmeye devam etmektedir. Medikal turizm kapsamında Asya ülkeleri ön planda iken termal turizm açısından Avrupa ülkelerinin önemli bir üstünlüğü göze çarpmaktadır (Tokmak, 2015: 48).

Medikal turist akışlarının çok yönlü olmasına rağmen, hastaların hareketliliğinin yönü, baskın olarak, OECD dışındaki, Hindistan, Malezya ve Tayland gibi gelişmekte olan ekonomilere sahip ülkelere doğrudur (Runnels ve Carrera, 2012: 301). Günümüzde, Asya ülkeleri en önemli medikal turizm bölgeleridir (Connell, 2006: 1094; Heung, 2011: 995).

Medikal turizm hizmeti veren aktif bölgeler ve ülkeler; Asya'da Hindistan, Malezya, Tayland ve Singapur; Doğu Avrupa'da Macaristan ve Polonya; Akdeniz'de Malta ve Kıbrıs; Afrika'da Güney Afrika bölgesi; güney ve merkez Amerika'da Kosta Rika, Meksika, Brezilya ve Küba ve Orta Doğu'da da Dubai ve Ürdün olarak sayılmaktadır (Lunt ve Carrera: 2010: 27; Mohamad vd., 2012: 359). Bunun yanında İsrail, Litvanya, Kolombiya, Brunei, Hong Kong, Filipinler ve Birleşik Arap Emirlikleri önemli sağlık hizmetleri destinasyonları olarak yükselmektedir (Chuang vd., 2014: 50). Arjantin, Bolivya ve Türkiye gibi ülkeler de kendilerini önemli destinasyon yapmak isteyen süreçlerdedir (Heung, 2011: 995; Pan ve Chen, 2014: 108; Connell, 2006: 1094; Horowitz ve Rosensweig, 2007a: 26; Wongkit ve McKercher, 2013: 5).

Belirtilen ülkelerden Hindistan medikal turizm pazarında oldukça düşük fiyatları ile pazarda önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun yanında Güney Kore ve Malezya, Tayland ve Singapur da medikal turizm pazarından önemli pay alan diğer ülkelerdir. Bu ülkeler özellikle maliyet anlamında cazibe merkezi haline getirilmeye çalışılmaktadır (Kördeve, 2016: 56).

Termal turizm açısından ise Avrupa kıtasında 1500'den fazla termal merkezler, turistlere çeşitli hizmetler sunmaktadır ve bu şekilde avantaj elde etmektedirler. Özellikle Belçika, İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkeler, termal turizm açısından dünya çapında önemli bir tanınırlığa sahip olmuştur (Akbulut, 2010: 36). Özellikle Almanya'daki Bad-Kissingen ve Baden-baden; Fransa'daki Vichy ve Aixles Bains; İtalya'daki Bataglio ve Ischia; Çekoslovakya'daki Karisbad ve Marienbad; ve Avusturya'daki Bad Ischi ve Bockstein termal turizm açısından önemli merkezler olarak gelişme göstermiş ve ayrıca termal turizm alanında yapılan yatırımlarla turizme farklı bir bakış açısı geliştirmiştir (Topay ve Küçük, 2010: 85).

Amerika Birleşik Devletleri, her ne kadar termal turizm açısından Avrupa ülkelerine göre yeni yeni gelişme göstermiş olsada, Arkansas eyaletinde 55 bin kişilik

termal tesisin yer alması ABD için de termal turizm potansiyelinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu tesiste romatizmal hastalıklarla damar sertliği ve kronik hastalıkların tedavisi yapılmaktadır. Ayrıca Amerika'da bulunan 210 termal tesisi yılda yaklaşık 4,5 milyon turisti çekmektedir. Bunun yanında Hawaii'de turizm faaliyetlerini on iki ay boyunca yapmak için termal turizm merkezleri kurulmaya başlandığı belirtilmektedir. Termal turizm açısından önemli turist sayısını ülkesine çeken ülke Rusya'dır. Rusyaya her yıl yaklaşık 8 milyon turist termal turizm amaçlı gelmektedir. Ayrıca diğer bazı ülkelerde de termal turizm faaliyetleri yaygın şekilde uygulanmaktadır. Bunlar ülkeler Estonya, Letonya, Litvanya gibi Baltık ülkeleri ile; Tunus, Fas İsrail gibi Akdeniz ülkeleridir (Zengin ve Eker, 2016: 170).

Sağlık turizminin Türkiye'deki durumuna bakıldığında, özellikle bu alandaki düzenlemeler Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu konuda da Sağlık Bakanlığı bünyesinde Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü en yetkili birimdir. Bu noktada sağlık turizmi ile ilgili iş ve işlemler, kurumlar arası koordinasyon ve sağlık turizminin geliştirilmesi bu müdürlüğün yetkisindedir. Ülkemizde sağlık turizmi faaliyetleri artıkcça, sağlık turizmi hizmetleri de daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu noktada Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 31 Mart 2010 tarih ve 18259 sayılı onayı ile Sağlık Turizmi birimi kurulmuş, bu birim bünyesinde yurtdışı koordinasyonu, sağlık turizmi, termal turizm, SPA-Wellness ve ileri yaş ve engelli turizmi bölümleri oluşturulmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Türkiye medikal turizm alanında, önemli gelişmeler göstermiştir. Özellikle son yıllarda, bu alanda atılmış olduğu adımlar ve yatırımlar sayesinde medical turizmde güçlü olan Malezya, Tayland, Hindistan ve Macaristan gibi ülkelerle yarışabilir konuma gelmiştir (Barca vd., 2013: 83). Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin kalitesi ve sunumu komşu ülkelere göre daha iyi durumdadır. Bu noktada sağlık kalitesini daha da iyi konuma getirmek için sağlık hizmetlerinde farklı yapılanmalara sebep olmuştur (Tuna, 2020). Medikal turistlerin en çok tercih ettikleri il İstanbul'dur. Ardından Antalya, Ankara, Kocaeli ve İzmir gelmektedir. Ayrıca medical turistler en fazla göz hastalıkları için Türkiye'yi tercih etmektedir. Bunun yanında iç hastalıkları, ortopedi ve travmatoloji, kadın hastalıkları ve doğum ve kulak burun boğaz hastalıkları için Türkiye'ye tedavi için gelmektedirler (Sağlık Bakanlığı, 2013).

2018 yılında sağlık turizmi ve turistiğin sağlığı kapsamında ülkemizde 551.748 hasta sağlık hizmeti almıştır. Yıl içerisinde Türkiye'de sağlık hizmeti alan uluslararası hastaların geldiği ilk 3 ülke sırasıyla; Azerbaycan, Irak ve Almanya olmuştur. Uluslararası hastaların en çok tercih ettiği şehirlerimize bakıldığında ise, İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Erzurum ve Yalova öne çıkmaktadır. Sağlık ve tıbbi nedenlerle ile gelen yabancı ziyaretçi ve yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilen turizm geliri 2018 yılında 1.110.843 bin

ABD Doları tutarında gerçekleşmiştir. 2019 yılında sağlık turizmi ve turistiğin sağlığı kapsamında ülkemizde 662.087 hasta sağlık hizmeti almıştır. Yıl içerisinde Türkiye’de sağlık hizmeti alan uluslararası hastaların geldiği ilk 3 ülke sırasıyla; Irak, Azerbaycan ve Türkmenistan olmuştur. Sağlık ve tıbbi nedenlerle gelen yabancı ziyaretçi ve yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilen turizm geliri 2019 yılında 1 milyar 65 milyon 105 bin ABD Doları tutarında gerçekleşmiştir. 2020 yılının ilk çeyreğinde ise 143.266 hasta sağlık hizmeti almış ve buradan elde edilen gelir 187 milyon 955 bin ABD doları tutarında gerçekleşmiştir (USHAŞ, 2021).

Türkiye, termal turizm açısından neredeyse tüm bölgelere yayılmış olan kaynak değerleriyle birlikte önemli bir potansiyele sahiptir (Zaman ve Birinci, 2011: 427). Türkiye, jeotermal kaynaklar açısından yüksek potansiyele sahip Alpin-Himalaya orojenik kuşağında bulunmaktadır (Şimşek vd., 2005: 1) ve yer küre üzerinde yer aldığı coğrafi konumu itibariyle aktif deprem kuşakları ve derin kırık hatlarının etkisiyle birbirinden farklı ve zengin maden yataklarına sahiptir (İbret, 2007: 138). Önemli bir jeotermal kuşak üzerinde yer alan Türkiye (Maç, 2006: 6), Avrupa’da jeotermal kaynak potansiyeli bakımından birinci, kaplıca uygulamaları konusunda ise üçüncü sırada bulunmaktadır. Dünyada ise, dünya jeotermal kaynaklarının % 63,5’ini oluşturan Çin, İzlanda, ABD, Japonya’dan sonra dünyanın ilk beş ülkesi arasında yer almaktadır (Özşahin ve Kaymaz, 2013: 26). Ülkemizde hem debi ve sıcaklıkları hem de çeşitli fiziksel ve kimyasal özellikleri ile çok sayıda kaynaktan temin edilen termal sular, Avrupa’daki termal sulardan daha üstün nitelikler taşımaktadır (KTB, 2016).

Ülkemiz coğrafi konumu itibariyle aktif deprem kuşakları, derin kırık hatları ile zengin maden kaynaklarına sahip bir ülkedir (İbret, 2007: 138). Yapılan çalışmalar neticesinde, Türkiye’de 2000’in üzerinde şifalı kaynak bulunduğu belirtilmektedir (Çetin ve Özşahin, 2011:318). Bununla birlikte 46 ilde 190 kaplıca tesisinin hizmet verdiği ifade edilmektedir (Güngördü, 2007:39). Bunun yanında Türkiye’deki termal kaynaklar, sıcaklığı, debisi ve fiziksel ve kimyasal özellikleri ile Avrupadaki termal sulardan daha üstün nitelikler taşımaktadır (Tuna, 2019: 123).

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca Sağlık ve Termal Turizminin geliştirilmesi amacıyla başlatılan “Termal Turizm Kentleri Projesi” kapsamında jeotermal alanlar tespit edilmiştir. Bu alanlar;

- **Güney Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi:** Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Yalova
- **Doğu Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi:** Bilecik, Kocaeli
- **Güney Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesi:** Aydın, Denizli, Manisa, İzmir,

- **Frigya Bölgesi Termal Turizm Kentleri Bölgesi:** Afyonkarahisar, Ankara, Uşak, Eskişehir, Kütahya
- **Orta Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi:** Aksaray, Kırşehir, Yozgat, Nevşehir
- **Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi:** Amasya, Sivas, Tokat, Erzincan
- **Batı Karadeniz Termal Turizm Kentleri Bölgesi:** Bolu, Düzce, Sakarya

17.3. SAĞLIK TURİZMİNİN BOLU'DAKİ DURUMU VE UYGULAMALAR

Bolu, eşsiz doğal güzellikleri ile hem yaz hem de kış sezonunda önemli bir çekim merkezidir. Ankara ve İstanbul iline olan yakınlığından dolayı önemli bir avantaja sahiptir. Sağlık turizmi, yayla turizmi, bisiklet turizmi, kış ve dağ turizmi, kamp ve av turizmi imkanlarının bulunması, turizm açısından çekiciliğini gündün güne yükseltmektedir (Tuna, 2019: 125).

Bolu ili sağlık turizmi açısından ele alındığında medikal turizm ve özellikle de termal turizmin ön planda olduğu görülmektedir. Bolu il merkezinde il sağlık müdürlüğüne bağlı iki hastane bulunmaktadır. Bu hastaneler; Bolu İzzet Baysal Devlet Hastanesi ve AİBÜ İzzet Baysal Eğitim ve Araştırma Hastanesidir. Ayrıca il merkezinde Özel Çağsu ve Özel Fatma Hatun Hastanesi olmak üzere iki tane de özel hastane bulunmaktadır. Bolu ilini medikal turizmde ön plana çıkaran hastane ise Karacasu'da bulunan AİBÜ İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi'dir. Bu hastane hem yerel halkın hem de çevre illerden insanların tedavi amaçlı geldikleri bir yerdir.

Bolu Sağlık İl Müdürlüğü'nün resmi web sayfasından alınan bilgi dahilinde; AİBÜ İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi 1974 tarihinden beri fizik tedavi ve rehabilitasyon alanında hizmet veren bir hastanedir. Hastane Bolu merkezine 5 km mesafededir. 340 yatak kapasitesine sahip olup, 345 personel bu hastanede hizmet vermektedir ve dört farklı yerleşkede faaliyetlerini sürdürmektedir. Hastanenin ana binası 70 oda ve 167 yatak kapasitesine sahiptir. Merkez ünitesi 14 oda 20 yatak; fakülte ünitesi 75 oda 153 yatak kapasitesine sahiptir. Ayrıca Köroğlu ünitesinde de ayakta tedavi hizmeti veren fizik tedavi bölümü bulunmaktadır. Bunun yanında hastane bünyesinde toplam 14 adet fizik tedavi ve rehabilitasyon salonu ve mekanik egzersiz üniteleri ve erkek ve kadınlar için ayrı olmak üzere 4 tane de termal havuz yer almaktadır. Bu hastanede çeşitli hastalıkların tedavisine yönelik hizmetler verilmektedir. Bunlar; beyin ve sinir zedelenmeleri, kas ve romatizmal hastalıklar, bel, boyun fıtığı, kireçlenmeler, iltihaplı romatizma ve siyatik rahatsızlıklardır (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Bolu ilinde GETAT (Geleneksel Tamamlayıcı Tıp) turizmi kapsamında çeşitli tedavi yöntemleri kullanılmaktadır. AİBÜ İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitas-

yon Eğitim ve Araştırma Hastanesi 2018 yılından itibaren Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama Merkezi olarak hizmet vermektedir. Bu uygulama merkezinde hacamat-kupa, sülük, akupunktur, ozon terapi, mezoterapi, hipnoz ve PRP tedavileri kullanılmaktadır. Bu tedavi yöntemleriyle obezite, sigara bağımlılığı, depresyon, migren, ağrı ve SVO hastalarına ilaçsız olarak tedavi hizmeti sunulmaktadır. (Sağlık Bakanlığı, 2020).

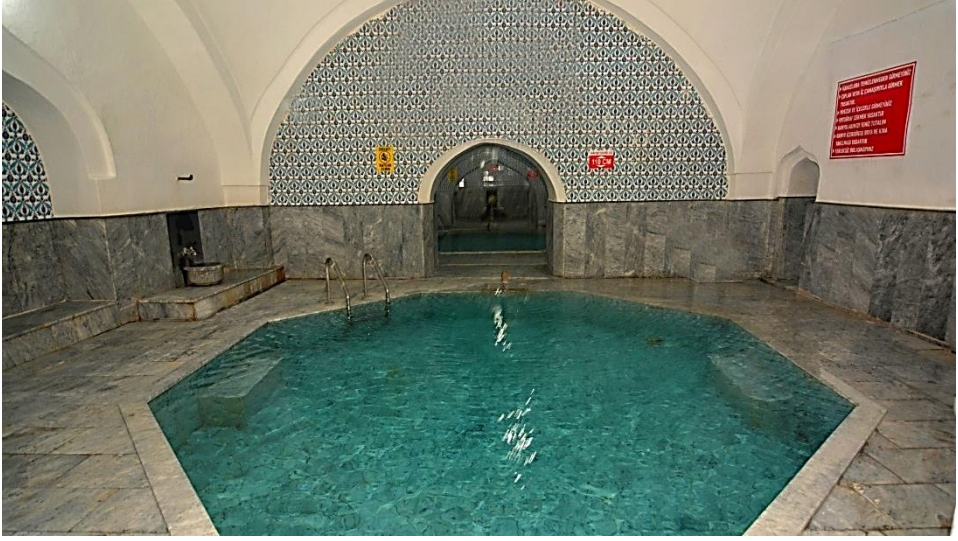
Bolu ili kaplıca turizmüne de hizmet eden jeotermal alanları açısından da zengin potansiyele sahiptir. Bolu ilinde yer alan kaplıcalar ve özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Bolu Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, 2020):

Karacasu Termal Turizm Merkezi: Şehir Merkezine 5 km. mesafede, Karacasu Beldesinde bulunan kaplıcalar, Seben Dağları eteklerinde, çevresi ormanlarla kaplı sakin bir dinlenme yeridir.

Kaynak: Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020.

'Termal Turizm Merkezi' olan bölgede farklı kaplıcalar, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon hastanesi ve aile pansiyonları hizmet vermektedir.

Kaynak: <https://www.bolukaplica.com/>

Bolu kaplıcaları yüzyıllardır kullanılmaktadır. Kaplıca suyunun sıcaklığı suyun sıcaklığı 42 - 44 °C, PH değeri ise 6,3'tür. Doğal kaynaklı ve sondaj çıkışlı olan kaplıca suyu; bikarbonatlı (%51,31 milival), sülfatlı (%46,66 milival), kalsiyumlu 126 (%69,34 milival), magnezyumlu (%19,18 milival), karbondioksitli (251,6 mg/lt.) ve florürlü (1,9 mg/lt) bir bileşime sahiptir. Suları hem banyo hem de içme kürlerine uygundur ve solunum yolu hastalıklarına, romatizmal hastalıklara, kadın hastalıklarına, deri, kan dolaşımı ve kalp hastalıklarına, böbrek ve idrar yolları hastalıklarına, sindirim sistemi, safra kesesi, kemik ve kireçlenme rahatsızlıklarına, metabolizma ve beslenme bozukluklarına, iyi gelmektedir. Büyük Kaplıca suları 1767 mg/lt eriyik mineral değerine sahiptir.

Babas Kaplıcası: Kaplıca Mudurnu ilçesine 5 km. mesafededir. Gürçam Köyü yakınında bulunan kaplıca suyunun sıcaklığı 40 °C'dir.

Kaynak: Bolu Öğretmenevi, http://boluogretmenevi.meb.k12.tr/icerikler/boluda-gezilecek-yerler_9168637.html

Toprak kalevili ve bikarbonatlı olan kaplıca suyu metabolizma hastalıkları ile diyabetliler üzerinde olumlu etkileri yapıtığı belirtilmektedir.

Kaynak: Bolu Valiliğı, 2020.

Sarot Kaplıcası: Mudurnu ilçesine 30 km uzaklıkta bulunan kaplıca, Taşkesti Beldesi yakınında Ilıca Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Fiziksel olarak hipertermal hipotonik ve sülfatlı olan suyun sıcaklığı 66°C'dir. Kaplıca suyu cilt ve romatizma hastalıklarına iyi gelmektedir.

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020.

Pavlu (Kesenözü) Kaplıcası: Seben İlçesine 14 km. mesafedeki Kesenözü Köyü'nde yer almaktadır. Suyun sıcaklığı 78 °C'dir ve kaplıca suyu banyo olarak kullanılmaktadır. Pavlu Kaplıcası uzun yıllardan beri mide, safra kesesi, solunum ve dolaşım bozuklukları gibi çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Kaplıca çevresinde özel şahıslarca işletilen pansiyonlar bulunmaktadır.

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020.

Çatak Kaplıcası: Göynük İlçesine 30 km. mesafede yer alan Himmetoğlu Köyü yakınındadır. Kaplıca suyunun sıcaklığı 32 °C'dir ve suyu suyu kalsiyum bi karbonatlıdır. Kaplıca suyu romatizma, siyatik gibi rahatsızlıklara iyi gelmektedir. Ayrıca çevrede bulunan kalıntılardan anlaşıldığı üzere Romalılardan beri kullanıldığı düşünülmektedir.

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020

SONUÇ

Son yıllarda hem teknolojinin gelişmesi hem insanların daha çok bilinçlenmesi hem de turistlerin kitle turizminden ziyade farklı turizm kaynaklarına yönelmesi neticesinde turizm hareketliliği çeşitlilik kazanmaya başlamıştır. Bunun yanında insanların doğa ile iç içe kalma, sağlıklı olma ve spor yapma ve özellikle yeşil doğa içerisinde sakin bir tatil yaşama isteği de turistlerin tercihlerini etkileyen nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada Bolu ili sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları ile turizm açısından önemli bir turistik bölgedir. Hem sahip olduğu kaplıcalar ile sağlık turizminde hem de doğal güzellikler, temiz havası ve yemyeşil doğası ile ülkemizde önemli bir doğa turizmi alanıdır. Büyükşehirlere coğrafi yakınlığı ve ulaşım kolaylığı ile özellikle yerli turistlerin ilgi duyduğu bir yerdir.

Bolu ilinde yer alan AİBÜ İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi hem yerel halka hem de çevre illerdeki hastalara hizmet veren önemli bir sağlık tesisidir. Hastane içerisinde sağlanan hizmet çeşitliliği ve termal havuzların yer alması bu tesisin değerini artıran önemli faktörler olarak

değerlendirilebilir. Ayrıca bu sağlık tesisinde GETAT uygulamalarına yer verilmesi sağlık turizmi açısından ayrı bir potansiyel sağlamasına neden olmaktadır.

Bolu ili Batı Karadeniz Termal Turizm Kentleri Bölgesi içerisinde yer almaktadır ve termal turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle Karacasu Termal Turizm Merkezi ormanlık alanda yer alması ve kaplıca suyunun çeşitli mineraller ihtiva etmesiyle ramatizmal hastalıklar, solunum yolu hastalıkları gibi pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır.

Bolu ilinde bulunan diğer kaplıcalarında kaynak değeri bakımından önemli mineraller içerdiği bilinmektedir. Bu kaplıcaları içeren pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmesi ilin tanıtımı açısından artı bir değer sağlayacaktır. Bolu ilinin sadece doğal güzellikleriyle bilinirliğinin yanında termal açıdan ve özellikle de sağlık açısından turistleri çekici potansiyeline sahip olduğu izlenimi vurgulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2010). Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 35-54.
- Barca, M.; Akdeve, E. ve Gedik Balay, İ. (2013). Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 64-92.
- Bolu Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2020). Termal Turizm. [URL: <http://www.bolukulturturizm.gov.tr/TR,69986/termal-turizm.html>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Bolu Valiliği. (2018). Termal Turizm, [URL: <http://www.bolu.gov.tr/termal-turizm>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Bolu Valiliği. (2018). Termal Turizm, [URL: <http://www.bolu.gov.tr/termal-turizmi2>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Chuang, T. C., Liu, J. S., Lu, L. Y., & Lee, Y. (2014). The main paths of medical tourism: From transplantation to beautification. *Tourism Management*, 45, 49-58.
- Connell, J. (2006). Medical Tourism: Sea, Sun, Sand And. Surgery. *Tourism Management*, 27(6), 1093-1100.
- Cook, P.S. (2008) What is Health and Medical Tourism? The Annual Conference Of The Australian Sociological Association, The University of Melbourne, Victoria.
- Çetin, B. ve Özşahin, E. (2011). Turizm ve Mekânsal Değişime Etkileri Yönüyle Gönen (Balıkesir) Termal Kaynakları, *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(2), 317-340.
- Çiçek, R. ve Avderen, S. (2013). Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi’ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(25), 25-35.
- Güngördü, E. (2007). *Türkiye’nin Turizm Coğrafyası* (6. Basım). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Güzel Şahin, G. ve Tuzlukaya, Ş. (2017). *Turizm Türleri ve Turizm Politikaları, Dünyada ve Türkiye’de Sağlık Turizmi*. (Ed. Dilaver Tengilimoğlu) Sağlık Turizmi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Heung, V. C. S.; Kucukusta, D. & Song, H. (2011). Medical Tourism Development in Hong Kong: An Assessment of The Barriers. *Tourism Management*, 32(5), 995-1005.
- Horowitz, M.D. & Rosensweig, J.A. (2007). Medical Tourism: Health Care in The Global Economy. *The Physician Executive*, 33(6), 24-31.
- İbret, Ü. (2007). Türkiye’de Yeni Gelişen Bir Termal Turizm Merkezi: Çavundur Kaplıcası. *Eastern Geographical Review*, 12(18), 135-164.
- İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye’nin Olanakları. *Journal of Yaşar University*, 4(14), 2257-2279.
- Korkmaz Özcan, Z. ve Aydın, V. (2015). *Sağlık Turizmi (Teori ve Politika)*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Kördeve, M.K. (2016). Sağlık Turizmine Genel Bir Bakış ve Türkiye’nin Sağlık Turizmindeki Yeri. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*. 2(1). 51-61
- KTB. (2020). [URL: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10733/genel-gorunum.html>]
- KTB. (2020). [URL: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10733/genel-gorunum.html>]
[URL: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10746/seben-ahmet-aki-kaplicasi-2.html>]
- KTB. (2020). [URL: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10726/yakin-cevreden-gorunum.html>]
- KTB, (2016). Türkiye’de Sağlık ve Termal Turizm. [URL: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11479/turkiyede-saglik-ve-termal-turizm.html>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- KTB (2016). Sağlık Turizmi Standartları. [URL: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11509/saglik-turizmi-standartlari.html>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Maç, N. (2006). Alternatif Turizm Potansiyeli ve Konya. Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, Sayı: 2006-255-215, Konya.
- Mohamad, W.N.; Omar, A. & Haron, M.S. (2012). The Moderating Effect of Medical Travel Facilitators in Medical Tourism. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 65, 358-363.
- Lunt, N. & Carrera, P. (2010). Medical Tourism: Assessing the Evidence on Treatment Abroad. *Maturitas*, 66(1), 27-32.
- Özşahin, E. ve Kaymaz, Ç.K. (2013). Türkiye’nin Termal Su Kaynaklarının Coğrafi Açından Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 25-38.
- Özdemir, C. ve Konak, S. (2015). Medikal Turizm Kavramı. Türkiye’de Medikal Turizm. (Editör: Saadet Pınar Temizkan) Sağlık turizmi. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Pan, T., J. & Chen, W., C. (2014). Chinese Medical Tourists – Their Perceptions of Taiwan. *Tourism Management*, 44, 108-112.

- Runnels, V. & Carrera, P.M. (2012). Why Do Patients Engage in Medical Tourism, *Maturitas*, 73, 300– 304.
- Sağlık Bakanlığı, (2020). [URL: https://dosyahastane.saglik.gov.tr/Eklenti/143732,kurum-rehberi-yenipdf.pdf?0&_tag1=412DDCBCBA236ED7070961F6D09BEA18D33D8EC6]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Sağlık Bakanlığı. (2020). Sağlık Turizmi Hakkında. [URL: <https://saglikturizmi.saglik.gov.tr/TR,175/saglik-turizmi-hakkinda.html>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Sağlık Bakanlığı. (2013). Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu 2013. <http://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/535,turkiye-medikal-turizm-degerlendirme-raporu-2013pdf.pdf>
- SATURK. (2020). [URL: <http://www.satürk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Şimşek, Ş.; Mertoğlu, O.; Bakır, N.; Akkuş, İ. ve Aydoğdu, Ö. (2005). Geothermal Energy Utilisation, Development and Projections - Country Update Report (2000-2004) of Turkey, Proceedings World Geothermal Congress. 24-29 Nisan, Antalya.
- Tokmak, C. (2015). *Termal Turizm*. (Ed. Saadet Pınar Temizkan), Detay Yayıncılık: Ankara.
- Topay, M. ve Küçük, V. (2010). Termal ve Maden Suları Tesislerinde Peyzaj Tasarımının Önemi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 12(17), 83-91.
- Tuna, H. ve Akbaş, Z. (2020). *Medikal Turizm ve Türk Dış Politikası*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Tuna, H. (2019). Bolu İlinin Termal Turizm Açısından Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(1).
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2020). [URL: Sağlık kelimesi. <https://sozluk.gov.tr/>]. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- USHAŞ (Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş.). (2021). [URL: Sağlık Turizmi Verileri. <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/>]. (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2021).
- Sağlık Turizmi Verileri.
- Yirik, Ş.; Ekici, R. ve Baltacı, F. (2014). *Türkiye ve Dünyada Sağlık Turizmi (Medikal Turizm)* (1. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zaman, M. ve Birinci, S. (2011). Doğu Karadeniz’de Termal Turizminin Geliştirilebileceği Merkezlere Yeni Bir Örnek: İkizdere Kaplıcası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 405-429.
- Zengin, B. ve Eker, N. (2016). Sakarya İli Termal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 165-181.
- Zengingönül O.; Emeç; H.; İyilikçi, D.E. ve Bingöl, P. (2012). Sağlık Turizmi: İstanbul’a Yönelik Bir Değerlendirme. İstanbul: İstanbul Kalkınma Ajansı.
- Wongkit, M. & McKercher, B. (2013). Toward A Typology of Medical Tourists: A Case Study of Thailand. *Tourism Management*. 38, 4-12.